

Феделеш Е.М.

*кандидат юридичних наук, докторант
Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ ОПЕРАТОРІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Вступ. Логістичний оператор як надавач комплексних логістичних послуг повинен враховувати в своїй діяльності вимоги нормативно-правових актів, що регулюють різні складові логістичної діяльності, та керуватися ними у спосіб, який гарантуватиме повноцінний захист прав та інтересів як самого логістичного оператора, так і замовників послуг. Масив нормативно-правових актів, що у тому чи іншому аспекті регулює господарську діяльність логістичного оператора є значним та, подекуди, застарілим.

Мета статті. Дослідження сучасного стану правового регулювання господарської діяльності, визначення основних нормативно-правових актів, що повинні враховуватися в процесі провадження господарської діяльності та пошук шляхів удосконалення системи нормативно-правових актів.

Виклад основних положень. Найбільш поширеним підходом до розуміння правового регулювання є визначення наведене у Юридичному словнику, де зазначено, що правове регулювання – це регулювання суспільних відносин, що здійснюється за допомогою права та всієї сукупності правових засобів [1, с. 589]. Іншими словами, правове регулювання це закріплений у нормативно-правових актах вплив на відносини, що виникають між учасниками таких відносин, з метою формування єдиного розуміння сутності таких відносин та встановлення однакових вимог до поведінки учасників таких відносин.

З огляду на те, що метою даного дослідження є не визначення правового регулю-

вання як явища, а дослідження правового регулювання саме господарської діяльності спеціального суб'єкта – логістичного оператора виключно за національним законодавством, то основна увага буде приділена саме нормативно-правовим актам, які є основоположними та відіграють центральну роль у процесі провадження такої господарської діяльності.

Господарська діяльність логістичного оператора спрямована на вирішення комплексних логістичних завдань, що ставляться замовниками послуг.

Національне законодавство не містить визначення такого суб'єкта господарювання як «логістичний оператор», а у вітчизняній науці дослідження такого суб'єкта господарювання не відбувалося, а відтак суть господарської діяльності логістичного оператора та відповідно коло нормативно-правових актів, що регулюють таку діяльність слід визначати опираючись на праці зарубіжних вчених.

Найбільш повним описом функцій, що виконуються логістичним оператором, є перелік наведений у дослідженні індійського вченого Ганеша Вайдянатана (Ganesh Vaidyanathan), до якого відносяться: перевезення (транспортування), складування, консолідація та розподіл вантажів, маркування, етикетування та пакування продукції, управління запасами, управління транспортом та експлуатація автопарком, розрахунок та аудит фрахтування, крос-докінг, повернення продукції, управління замовленнями, пакування, вибір перевізника, узгодження ставок

та впровадження логістичних інформаційних систем [2, с. 90].

Виходячи з наведеного переліку функцій, ми можемо виокремити послуги, що надаються логістичним оператором, а саме:

- послуги перевезення автотранспортом, що виходячи з території, де вони надаються є локальними, національними та міжнародними;

- фрахтування місць для вантажу під час перевезення авіатранспортом, морських перевезень та перевезень залізницею;

- складські та супутні послуги: зберігання товарів, складський облік товарів, маркування, етикетування, пакування, комплектація замовлень, функціонування в якості крос-докінгу, тобто прийом та відвантаження товарів без тривалого зберігання, фулфілмент, тощо.

Водночас, розвиток господарської діяльності логістичного операторів призвів до розширення видів послуг, що надаються такими суб'єктами, додавши:

- митно-брокерські послуги;

- управління складом замовника, тобто організація логістичних процесів на базі замовника, тощо.

Варто зауважити, що перелік послуг, які надаються логістичним оператором є динамічним та залежить від можливостей логістичного оператора та запитів замовників, однак загальне розуміння діяльності дає виокремити основоположні національні нормативно-правові акти, які складають нормативно-правову базу регулювання господарської діяльності логістичного оператора.

Так, до основних нормативно-правових актів слід віднести: Господарський кодекс України [3], Цивільний кодекс України [4], Повітряний кодекс України [5], Кодекс торговельного мореплавства України [6], Митний кодекс України [7], Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» [8], Закон України «Про мультимодальні перевезення» [9], Закон України «Про автомобільний транспорт» [10], Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» [11],

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [12], Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» [13], Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затв. Наказом Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.1997 [14], Авіаційні правила України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу», затв. Наказом Державної авіаційної служби України № 1239 від 26.11.2018 [15], Правила перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом, затв. Наказом Міністерства інфраструктури України № 220 від 15.04.2022 [16], Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затв. Наказом Міністерства транспорту та зв'язку України № 1196 від 27.12.2006 [17].

Як вбачається з зазначеного вище, правове регулювання господарської діяльності логістичного оператора є розгалуженим та охоплює доволі значний масив нормативно-правових актів, адже наведений вище перелік нормативно-правових актів не є вичерпним.

Варто зауважити, що майже кожен з наведених вище нормативно-правових актів містить бланкетні норми, що розширюють перелік нормативно-правових актів, які повинен застосовувати логістичний оператор у процесі своєї діяльності.

Досліджуючи нормативно-правову базу, що застосовується логістичним оператором, доцільним є провести категоризацію та поєднати нормативно-правові акти у певну систему.

Так, очевидно, що категоризація за рівнем юридичної сили не дає можливості оцінити масштаб та реальний обсяг нормативно-правових актів, що підлягають врахуванню під час провадження господарської діяльності логістичним оператором.

На думку автора, категоризація за напрямками діяльності або ж видами послуг, що надаються, теж не дасть бажаного результату,

адже, в основі діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, що надає послуги лежить договір. Основними ж правовими інструментами для регулювання укладення, в контексті істотних умов, та виконання, в контексті належного виконання взятих на себе зобов'язань та відповідальності за невиконання зобов'язань, договорів про надання послуг будуть Господарський кодекс України та Цивільний кодекс України.

Відтак, категоризацію нормативно-правових актів, що підлягають застосуванню логістичним оператором в процесі його діяльності, слід проводити за функціональним призначенням:

Загальні – нормативно-правові акти, що закріплюють основоположні засади провадження діяльності логістичними операторами: Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність», Закон України «Про мультимодальні перевезення», Закон України «Про автомобільний транспорт».

Операційні – нормативно-правові акти, що врегульовують порядок надання конкретного виду логістичних послуг: Повітряний кодекс України, Кодекс торговельного мореплавства України, Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затв. Наказом Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.1997, Авіаційні правила України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу», затв. Наказом Державної авіаційної служби України № 1239 від 26.11.2018, Правила перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом, затв. Наказом Міністерства інфраструктури України № 220 від 15.04.2022, Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України № 1196 від 27.12.2006, затв. Наказом Міністерства транспорту та зв'язку України.

Спеціальні – нормативно-правові акти, що уточнюють та врегульовують окремі

аспекти господарської діяльності логістичного оператора: Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва».

Отже, як вбачається з наведеного вище, система нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність логістичну діяльність складається з загальних, операційних та спеціальних нормативно-правових актів.

Розглянемо кожен з визначених категорій на прикладі безпосереднього регулювання господарської діяльності та сфери їх застосування.

Нормативно-правові акти, що відносяться автором до категорії **загальні**, спрямовані на врегулювання основних аспектів господарської діяльності логістичного оператора. Так, положення Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України визначають істотні умови переважно кількості договорів, що укладаються логістичним оператором: договір про надання послуг, договір перевезення, договір транспортного експедирування, договір зберігання. Окрім зазначеного, положення Господарського кодексу України та Цивільного кодексу містять загальні положення щодо форми договорів, положень щодо виконання зобов'язань, тощо. Митний кодекс України, на відміну від Господарського та Цивільного кодексів України, врегульовує не приватно-правові відносини, а регулює взаємовідносини логістичного оператора, який діє як митний брокер, у взаємовідносинах з митними органами. Загальновідомим є та обставина, що переважна кількість запитів на логістичні послуги стосуються перевезень автомобільним транспортом, а тому до основних нормативно-правових актів автор відносить Закон України «Про автомобільний транспорт», який, по суті, є базовим, можна сказати «настільним» нормативно-правовим актом у сфері перевезень.

Окремо в даній категорії слід виокремити Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність». Експедирування вантажів є одним із основних різновидів господарської діяльності логістичного оператора, а тому Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» відіграє ключову роль, визначаючи засади діяльності експедитора, істотні умови договору транспортного експедирування, види послуг, що надаються, права та обов'язки клієнта та експедитора, тощо. Згаданий Закон є одним з прикладів комплексного регулювання окремої господарської діяльності.

Серед загальних нормативно-правових актів варто також звернути увагу на Закон України «Про мультимодальні перевезення», прийнятий 17 листопада 2021 року. Новелою для національного законодавства стало положення про здійснення мультимодального перевезення вантажів на підставі єдиного перевізного документа, форма якого затверджується Кабінетом Міністрів України. Разом з тим, Законом було введено до національного термінологічного словника поняття оператора мультимодальних перевезень, договору мультимодальних перевезень та інших дотичних понять.

На думку автора, даний Закон був першою спробою цеглину осучаснення національного законодавства, адже логістичні оператори задовго до прийняття даного Закону уклали договори, що за своєю суттю є договорами мультимодальних перевезень, адже врегулювали питання перевезень різними видами транспорту.

Водночас, форма єдиного перевізного документа не затверджена, а без такого документу логістичний оператор, який є віддзеркаленням поняття оператор мультимодальних перевезень, продовжує оформлювати окремий перевізний документ на кожному відрізку маршруту. Таким чином, наявність Закону повне застосування якого не є доступним створює зобов'язання враховувати його положення без можливості використовувати позитивні напрацювання у повному обсязі.

Отже, до **загальних** нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність логістичного оператора відносимо класичні кодифіковані нормативно-правові акти та вузькоспеціалізовані закони, які закладають основні засади господарської діяльності.

Операційні нормативно-правові акти відіграють надважливу функцію в контексті господарської діяльності логістичного оператора. До **операційних** автор відносить правила перевезень автомобільним, авіаційним, внутрішнім водним та залізничним транспортом та кодифіковані акти: Повітряний кодекс України та Кодекс торговельного мореплавства України.

Слід зауважити, що Повітряний кодекс України та Кодекс торговельного мореплавства України в контексті господарської діяльності логістичного оператора відіграють другорядну роль, адже під час перевезення авіаційним та морським транспортом переважаюча більшість логістичних операторів діють як експедитори. Відтак, з замовниками укладаються договори експедиційного обслуговування, а договори з авіалініями та судноплавними лініями є стандартизованими, зазвичай, без права на внесення правок. Відтак, положення згаданих Кодексів виконують статистичну роль, хоч і відносяться до масиву нормативно-правових актів, що застосовуються та враховуються логістичними операторами.

Що ж стосується профільних правил перевезень, то значення таких нормативно-правових актів полягає у деталізованому регулюванні під час виконання перевезення конкретним видом транспорту. Вузькопрофільні нормативно-правові акти для суб'єкта господарювання, діяльність якого полягає у наданні послуг з використанням джерел підвищеної небезпеки, за наявності повної матеріальної відповідальності за ввірені товарно-матеріальні цінності, дають змогу визначити чіткі інструкції та правила поведінки під час безпосереднього надання послуг.

Таким чином, до **операційних** нормативно-правових актів слід відносити акти, що описують безпосередні вимоги до надання послуг, визначають правила поведінки під час надання та дають змогу зафіксувати взаємовигідні умови для учасників правовідносин.

Спеціальні – це нормативно-правові акти, що є опціональними для господарської діяльності логістичного оператора. Такі нормативно-правові акти застосовуються за потреби, зокрема, якщо послуга, яку планує надати логістичний оператор передбачає специфічний порядок її надання або ж передбачає отримання дозволу чи ліцензії на надання такої послуги. До прикладу, для виконання міжнародних перевезень, відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», логістичний оператор повинен отримати ліцензію, аналогічно як і для перевезення небезпечних вантажів. Відзначимо, що детальне регулювання перевезень небезпечних вантажів регулює однойменний Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів».

У той же час, не усі логістичні оператори, зокрема локальні, не мають намірів бути учасниками міжнародного ринку логістичних послуг та не приймають запити на перевезення небезпечних вантажів, а відтак не потребують отримання жодної ліцензії чи дозволу.

Окремо слід зупинитись на Законі України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва». Так, з назви

даного Закону очевидним є те, що даний нормативно-правовий акт має відношення до складських та супутніх послуг, проте як вже зазначалося у іншому дослідженні – даний нормативно-правовий акт є застарілим [18, с. 47]. Проте, застарілість нормативно-правового акту не свідчить про те, що не можуть виникати ситуації при яких замовник послуг може вимагати діяти в межах вказаного правового регулювання та видавати документи, що ним передбачені.

Отже, до **спеціальних** нормативно-правових актів відносимо акти, застосування яких обумовлено певними конкретними обставинами та умовами, проте регулювання таких нормативно-правових актів не є затребуваним для всіх без виключення логістичних операторів.

Висновки. Система нормативно-правових актів, що регулює господарську діяльність логістичного оператора є динамічною та прямо залежить від комплексу логістичних послуг, що надаються логістичним оператором. В системі нормативно-правових актів можна виділити наступні категорії нормативно-правових актів: загальні, операційні та спеціальні. Однак, система національних нормативно-правових актів є доволі застарілою та містить нормативно-правові акти потреба у яких відпала у зв'язку з прогресом галузі. У той же час, доволі актуальним є питання розробки та прийняття профільного закону щодо регулювання правового статусу логістичного оператора як суб'єкта господарювання.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню правового регулювання господарської діяльності логістичного оператора як суб'єкта господарювання, який є доволі новим явищем на ринку надавачів логістичних послуг. Історія діяльності та розвитку логістичного оператора як суб'єкта господарювання на світовій арені складає орієнтовно 70 років та складається з декількох етапів.

У статті відзначено, що на національному ринку логістичні оператори почали з'являтися протягом останніх 25 років, тобто в період, коли національне законодавство перебувало у процесі свого власного становлення та розвитку.

Автором наголошено, що у вітчизняних наукових працях логістичний оператор ще не був об'єктом досліджень, а тому дослідження правового регулювання господарської діяльності

логістичного оператора було розпочато з визначення основних функцій, які логістичний оператор виконує для визначення переліку послуг, які надаються останнім.

Внаслідок проведеного автором аналізу зарубіжних досліджень, що присвячені вивченню розвитку та становлення логістичних операторів в межах національних кордонів, у статті наводиться перелік функцій та послуг, що притаманні господарській діяльності логістичного оператора.

Розкриття у статті орієнтовного напрямку господарської діяльності через призму послуг, що надаються, логістичним оператором дає змогу окреслити коло нормативно-правових актів, які регулюють відносити та застосовуються логістичним оператором під час провадження ним господарської діяльності.

Внаслідок проведеного дослідження автор дійшов висновку про необхідність категоризації нормативно-правових актів за їх функціональним призначенням.

Статтею визначено, що найбільш точним та оптимальним є поділ існуючої нормативно-правової бази регулювання господарської діяльності логістичного оператора на загальні, операційні та спеціальні з чітким визначенням функцій, що виконуються такими актами.

Так, автором виявлено та зафіксовано недоліки системи нормативно-правових актів, а саме: застарілість нормативно-правової бази, нерелевантність по відношенню до стану розвитку та вимог ринку та неможливість практичного застосування певних нормативно-правових актів у повному обсязі.

Ключові слова: логістичний оператор, експедитор, правове регулювання, система правового регулювання, нормативно-правовий акт, логістичні послуги.

Fedelesh E.M. Legal regulation of economic activities of logistics operators under national legislation

Summary

The article is devoted to the study of legal regulation of economic activities of a logistics operator as a business entity which is a fairly new phenomenon in the market of logistics service providers. The history of activity and development of a logistics operator as a business entity on the world stage is approximately 70 years old and consists of several stages.

The article notes that logistics operators began to appear in the national market over the past 25 years, i.e., during the period when national legislation was in the process of its own formation and development.

The author emphasizes that in domestic scientific works, a logistics operator has not yet been the subject of research, and therefore, the study of legal regulation of economic activities of a logistics operator began with the identification of the main functions performed by a logistics operator to determine the list of services provided by the latter.

Based on the author's analysis of foreign studies which focus on the development and establishment of logistics operators within national borders, the article provides a list of functions and services which are inherent in the economic activities of a logistics operator.

Disclosure in the article of the approximate direction of economic activity through the prism of services provided by a logistics operator makes it possible to outline the range of legal acts regulating relations and applied by a logistics operator in the course of its economic activity.

As a result of the study, the author comes to the conclusion that it is necessary to categorize legal acts by their functional purpose.

The article determines that the most accurate and optimal approach is to divide the existing legal framework for regulating economic activities of a logistics operator into general, operational and special acts with a clear definition of the functions performed by such acts.

Thus, the author identifies and records the shortcomings of the system of regulatory legal acts, namely, the outdated regulatory framework, irrelevance in relation to the state of development and market requirements, and the impossibility of practical application of certain regulatory legal acts in full.

Key words: logistics operator, freight forwarder, legal regulation, legal regulation system, regulatory act, logistics services.

Список використаних джерел:

1. Юридичний словник / За ред. [Б.М. Бабія, В.М. Корецького, В.В. Цвєткова]. – К. : Головна редакція Української рад. енцикл. АН України РСР, 1974. – 848 с.
2. Vaidyanathan, Ganesh. “A framework for evaluating third-party logistics”. *Communications of the ACM* 48.1 (2005): 89-94.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1309> (дата звернення 27.06.2024)
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4306> (дата звернення 27.06.2024).
5. Повітряний кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення 27.06.2024).
6. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23 травня 1995 року № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 27.06.2024).
7. Митний кодекс України: Закон України від 23.08.2023 р. № № 4495-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 27.06.2024).
8. Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 1 липня 2004 року № 1955-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15#Text> (дата звернення 27.06.2024).
9. Про мультимодальні перевезення: Закон України від 17 листопада 2021 року № 1887-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1887-20#Text> (дата звернення 27.06.2024).
10. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2344-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення 27.06.2024).
11. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1644-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#Text> (дата звернення 27.06.2024).
12. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення 27.06.2024).
13. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва: Закон України від 23.12.2004 № 2286-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2286-15#Text> (дата звернення 27.06.2024).
14. Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: Наказ Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98#Text> (дата звернення 27.06.2024).
15. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу»: Наказ Державної авіаційної служби України № 1239 від 26.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#Text> (дата звернення 27.06.2024).

16. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Міністерства інфраструктури України № 220 від 15.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0644-22#Text> (дата звернення 27.06.2024).
17. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України № 1196 від 27.12.2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07> (дата звернення 27.06.2024).
18. Феделеш Е.М. Істотні умови договору про надання послуг зі складського зберігання та супутніх послуг за участю логістичних операторів. Часопис Цивілістики. 2023. № 51(2023), № 51 (2023): 46–51. URL: <https://doi.org/10.32782/chc.v051.2023.8>.